

Гусакова О. О.,

викладач кафедри східних мов ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, Україна
oksana.lasii@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0602-3644>

Шехавцова С. О.,

доктор педагогічних наук, професор ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, Україна
shekhavtsova1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8196-8977>

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Формування критичного мислення в майбутніх вчителів англійської мови набуває актуальності завдяки тому, що розвиток сучасного суспільства висуває особистості певні вимоги, зокрема: швидкість адаптації до умов суспільства, здатність до саморозвитку та самовдосконалення, розв’язання професійних завдань творчо та нетипово. Майбутній вчитель англійської мови повинен володіти не одним простим способом мислення, а скоріше створити свій авторський, творчий стиль мислення, що базується на безлічі соціальних раціональностей, які потребують нерідко відмінних технік. Зміна способу життя людства обґрунтовує значимість володіння комплексними навичками мислення, насамперед критичного і творчого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з найперших дослідників питання критичного мислення був Бенджамін Блум та його таксономія розумових процесів, що складається із запам’ятовування, розуміння, застосування, аналізу, синтезу та оцінки інформації. Далі дослідженням цього питання займалися вже інші вітчизняні й закордонні методисти. Найуспішнішими можна вважати наступних: Д. Брунер, Дж. Гілфорд, Д. Кластер, А. Кроуфорд, Г. Ліндсней, Д. Макінстер, І. Мороченкова, Д. Халперн, П. Фачоне та ін., а також І. Баранова, А. Брушлінський, Д. Вількеєв, Н. Вукіна, Н. Дементієвська, З. Калмикова, І. Карпова, О. Марченко, О. Матюшкін, Л. Пилипчатіна, О. Пометун, Ю. Сугрובה, І. Сущенко, Х. Тамбовська, С. Терно, О. Тягло, Т. Хачумян, Н. Череповська та ін.

Аналіз науково-педагогічної літератури показує, що існує значна кількість наукових робіт на міждисциплінарному рівні, стосовно розвитку критичного мислення фахівців, натомість, що недостатньо досліджена проблема використання новітніх технологій формування

критичного мислення в майбутніх вчителів англійської мови та визначення реального стану сформованості критичного мислення.

Мета статті – теоретично обґрунтувати ключове поняття «критичне мислення» та проаналізувати сучасні технології розвитку критичного мислення в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів англійської мови.

В процесі наукового дослідження нами було використані такі методи, як аналіз методичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження для визначення поняттєво-категоріального апарату та розгляду стану теоретичної й практичної розробленості проблеми розвитку критичного мислення в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів англійської мови; аналіз та систематизацію існуючого досвіду, що охоплює аналіз публікацій, присвячених питанню, що вивчається у друкованих періодичних виданнях.

Виклад основного матеріалу. Термін «критичне мислення» вже давно став невід’ємною складовою навчального процесу сучасної системи освіти. Методисти зацікавлені у навчанні та вивчені критичного мислення, розвитку і вдосконаленню таких навичок у своїх учнів та студентів, а сучасний світ перебуває у пошуках освіченого професіонала, здатного до творчого вирішення проблем та креативного підходу у роботі.

Критичне мислення – це процес, під час якого людина може охарактеризувати явище або предмет, виразити своє ставлення до нього шляхом полеміки або аргументації власної думки, знайти вихід з будь-якої ситуації. Це процес аналізу, синтезування й обґрунтування оцінки достовірності (цінності) інформації; властивість сприймати ситуацію глобально, знаходити причини й альтернативи; здатність генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів й аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем та ухвалювати зважені рішення – чому довіряти та що робити далі (Нікітченко О., 2017).

Під критичним мисленням і критичним мислителем професор Пітер А. Фачоне розуміє «цілеспрямовану, саморегулюючу систему суджень, що застосовуються для інтерпретації, аналізу, оцінки й формулювання висновків, а також для пояснення доказових, концептуальних, методологічних, критеріологічних або контекстуальних розмірковувань, на яких сама система суджень заснована. Критичне мислення важливе як інструмент для дослідження. Ідеальний критичний мислитель тямущий, добре інформований, розумно довірливий, неупереджений, гнучкий, справедливий в оцінках, чесно визнає власні слабкості, розсудливий при прийнятті рішень, готовий переглянути свою точку зору, має чітке уявлення про предмет, спокійний у складних ситуаціях, наполегливий у пошуках потрібної інформації, розумний у виборі критеріїв, спрямований на пізнання й отримання результатів, які настільки є точними, наскільки цього потребують обставини й предмет дослідження» (Фачоне П.).

Основне завдання методики викладання іноземних мов полягає у створенні сприятливих умов для розвитку майбутніх вчителів англійської

мови, здатних мислити, не просто у надавати інформацію для навчання, а постійно підтримувати діалог між учасниками освітнього процесу.

Портрет майбутнього вчителя англійської мови цілком можна порівняти з ознаками людини, яка критично мислить, викладеними Д. Чаффі:

- відкритість до інших думок, тобто здатність уважно прислухатися до інших поглядів, оцінювати різні шляхи подолання проблеми;
- компетентність – прагнення обґрунтовувати свою думку за допомогою реальних фактів і знання справи;
- інтелектуальна активність – виявлення інтелектуальної ініціативи у конфронтаційних ситуаціях, небайдуже сприйняття подій;
- допитливість – уміння проникнути у сутність джерел інформації;
- незалежність мислення – відсутність побоювання непогодження з групою, нездатність до некритичного слідування думкам інших;
- уміння дискутувати – уважне ставлення до протилежних думок, уміння висловувати ідеї, які об'єднують;
- проникливість – здатність до проникнення у сутність питання, явища інформації, не розпорошуватися на дрібні деталі;
- самокритичність – розуміння особливостей свого мислення (Ягоднікова В., 2009)

Технологія розвитку критичного мислення – це повноцінна система, що має бути основною при підготовці майбутніх вчителів англійської мови, сприяти не просто накопиченню інформації та навчального матеріалу, а й вмінню сприймати все через призму власного досвіду, на основі якого вже будуть формуватися ті чи інші судження та формуватися вище зазначені ознаки.

Таким чином, технологія критичного мислення має бути націлена на досягнення таких освітніх результатів:

- працювати з інформаційним потоком, що збільшується і постійно оновлюється у різних галузях знань;
- користуватися різними способами інтеграції інформації;
- ставити питання, самостійно формулювати гіпотезу;
- вирішувати проблеми;
- висловлювати власні думки (усно і письмово) ясно, впевнено і коректно по відношенню до оточуючих;
- аргументувати свою точку зору і враховувати точки зору інших;
- навчатися самостійно;
- брати на себе відповідальність;
- брати участь у спільному ухваленні рішення;
- будувати конструктивні взаємостосунки з іншими людьми (Багай Б., 2017);

Для забезпечення досягнення освітніх результатів можна відокремити основні форми навчання майбутніх вчителів англійської мови, до яких входять проблемні лекції, що дають можливість студентам вирішувати питання та ситуації; семінари – сприяють розвитку пізнавальної активності, пошуку інформації, аргументів та фактів,

висловленню власних думок; практичні заняття – сприяють формуванню вмінь знаходити практичні рішення; самостійна робота – сприяє розвитку самостійності, творчості та дисциплінованості; позакласна діяльність – сприяє розвитку творчості, надає можливість застосовувати власний досвід у вирішенні проблемних питань.

Базова техніка розвитку критичного мислення є універсальною та може застосовуватися протягом навчання. Ключовими етапи є актуалізація, осмислення та рефлексія.

Метою етапу «актуалізація» є формування особистого інтересу для отримання інформації. Студенти мають подумати та розповісти іншим (за допомогою індивідуальної, парної, групової роботи; брейнстормінгу; спільних прогнозувань; озвучування проблемних питань тощо) про те, що вони знають з обраної теми для обговорення – так отримані раніше знання усвідомлюються і стають базою для засвоєння нових. Задача викладача на цьому етапі – узагальнити знання, допомогти кожному визначити «своє особисте знання» і основні цілі для отримання нових (Багай Б., 2017).

На даному етапі доцільно використовувати такі прийоми, як:

1. «Мозковий штурм»- колективний пошук рішень, обговорення, висловлення думок кожного.

2. «Асоціації» – вільне висловлення думок, створення зв'язків між темами та поняттями.

3. «Знаємо – бажаємо дізнатися – дізналися» – самостійне визначення цілей та проблем навчання.

Метою етапу «осмислення» є ознайомлення з новою інформацією. Після ознайомлення з інформацією кожен студент має сказати про те, які орієнтири/фрази/слова допомогли йому зрозуміти інформацію, а які, навпаки, заплутували. Головний принцип етапу осмислення – викладач має давати студентам право/установку на індивідуальні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом (Багай Б., 2017).

На даному етапі відбувається робота з основним матеріалом і доцільно використовувати наступні прийоми:

1. «Логічне дерево» – тренування логічного та послідовного висловлення думок та інформації.

2. «Сітка Елвермена» – організація дискусії, формування чіткої позиції щодо проблеми на основі власно підібраних аргументів.

3. «Діаграма Венна» – розвиток логічного мислення, пошук зв'язків між питаннями

Мета етапу «рефлексія» – забезпечити міцність, глибину знань; усвідомити, осмислити актуальні знання та способи пізнавальної діяльності. Під час цієї стадії студент повинен осмислити вивчений матеріал і сформулювати свою особисту думку, ставлення до досліджуваного матеріалу (Багай Б., 2017).

Завершальний етап забезпечують наступні прийоми:

1. «Написання есе»;

2. «Валіза знань»;

3. «Піраміда роздумів».

Зазначені методи сприяють узагальненню інформації та надають можливість студентам висловити власні думки щодо вивченої теми, ставлення до проблемних питань та ситуацій.

На різних етапах навчання доцільно використовувати різні методи та прийоми, що спрямовані на розвиток критичного мислення студентів, вироблення умінь знаходити творчі рішення у проблемних ситуаціях

Отже, технологія формування критичного мислення в процесі підготовки майбутніх вчителів англійської мови – це, перш за все, сукупність різноманітних прийомів та методів, які спонукають студентів до дослідної творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення отриманих знань, сприйняття інформації через призму власного досвіду. В свою чергу це допомагає підготувати вчителів англійської мови нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, аналізувати. Інтерактивні методи, що застосовуються у процесі навчання, розраховані на творчий процес мислення, пошук вирішення проблемного питання або ситуації. Вище вказані методи та прийоми розвитку критичного мислення дозволяють досягти необхідних освітніх результатів, серед яких – самостійне опрацювання потоку інформації, формулювання гіпотези, вирішення проблеми, вільне висловлення думок, відповідальність, вміння працювати в команді, критичне осмислення проблемних ситуацій.

У подальшому планується дослідження проблеми розроблення критеріїв та методики вивчення сформованості критичного мислення в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів англійської мови.

Список використаної літератури

- 1. Нікітченко О.** Формування критичного мислення на уроках іноземної мови: навчально-практичний посібник. Харків, 2017. 104 с.
- 2. Фачоне П.** Критическое мышление: отчёт об экспертном консенсусе в отношении образовательного оценивания и обучения. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://evolkov.net/critic.think/basics/delphi.report.html>.
- 3. Ягоднікова В. В.** Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/WindAm/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa1116.43640/Vpo_2009_11\(1\)_26.pdf](file:///C:/Users/WindAm/AppData/Local/Temp/Rar$DIa1116.43640/Vpo_2009_11(1)_26.pdf)
- 4. Багай Б. М.** Технологія розвитку критичного мислення. Броди, 2017. 16 с.

References

- 1. Nikitchenko, O.** (2017). Formuvannia krytychnoho myslennia na urokah inozemnoii movy [Critical thinking formation at the lessons of the foreign language]. Kharkiv [in Ukrainian].
- 2. Fachone, P.** Kritischeskoe myshlenie: otchet ob ekspertnom konsensuse v otnoshenii obrazovatel'nogo ocenivaniia i obucheniiia [Critical thinking: expert consensus report on educational assessment and training]. Retrived from <http://evolkov.net/critic.think/basics/delphi.report.html> [in Russian].

3. Iahodnikova, V. (2009). Zastosuvannia tehnolohii rozvytku krytychnoho myslennia u procesi pidhotovky maibutnih fahivciv [Usage of technology of development of critical thinking in the process of professional training of future specialists]. Retrieved from file:///C:/Users/WindAm/AppData/Local/Temp/Rar\$DIa1116.43640/Vpo_2009_11(1)_26.pdf [in Ukrainian]. **4. Bahai, B.** (2017). Tehnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia [Critical thinking development technology]. Brody [in Ukrainian].

Гусакова О. О., Шехавцова С. О. Технології розвитку критичного мислення майбутніх вчителів англійської мови

Стаття присвячена дослідженню поняття «критичне мислення» та аналізу сучасних технологій розвитку критичного мислення в процесі підготовки майбутніх вчителів англійської мови. Аналіз досліджень провідних методистів, які займалися вивченням критичного мислення показав, що це складний багатокомпонентний процес обробки, синтезування й обґрунтування оцінки достовірності (цінності) інформації; властивість сприймати ситуацію глобально, знаходити причини й альтернативи; здатність генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів й аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем та ухвалювати зважені рішення. Технологія розвитку критичного мислення – це система, що повинна бути основною під час фахової підготовки майбутніх вчителів англійської мови та націленою на досягнення відповідних освітніх результатів. Ключовими етапами є актуалізація, осмислення та рефлексія. Для кожного з етапів доцільно використовувати прийоми та методи, що сприяють кращому розвитку критичного мислення. Прикладом таких методів є «Мозковий штурм», «Асоціації», «Логічне дерево», «Валіза методів», «Піраміда роздумів» тощо. Було доведено, що технологія формування критичного мислення в процесі підготовки майбутніх вчителів англійської мови – це сукупність різноманітних прийомів та методів, які спонукають студентів до дослідної творчої активності. Це допомагає підготувати вчителів англійської мови нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, аналізувати.

Ключові слова: критичне мислення, підготовка майбутніх вчителів англійської мови, технологія розвитку критичного мислення.

Гусакова О. А., Шехавцов С. А. Технология развития критического мышления будущих учителей английского языка

Статья посвящена исследованию понятия «критическое мышление» и анализу современных технологий развития критического мышления в процессе подготовки будущих учителей английского языка. Анализ исследований ведущих методистов, которые занимались изучением критического мышления показал, что это сложный многокомпонентный процесс обработки, синтеза и обоснование оценки достоверности (ценности) информации; свойство воспринимать

ситуацію глобально, знаходить причини і альтернативи; здатність генерувати або змінювати свою позицію на основі фактів і аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем і приймати зважені рішення. Технологія розвитку критичного мислення - це система, яка повинна бути основною в час професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови і спрямованою на досягнення відповідних освітніх результатів. Ключовими етапами є актуалізація, осмислення і рефлексія. Для кожного з етапів цілеспрямовано використовувати прийоми і методи, що сприяють кращому розвитку критичного мислення. Прикладами таких методів є «Мозговий штурм», «Асоціації», «Логічне дерево», «Чемодан методів», «Піраміда роздумів» і інші. Було доведено, що технологія формування критичного мислення в процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови - це сукупність різних прийомів і методів, які спонукають студентів до дослідницької творчої активності. Це допомагає підготувати учителів англійської мови нового покоління, які вміють розсудити, спілкуватися, аналізувати.

Ключові слова: критичне мислення, підготовка майбутніх учителів англійської мови, технологія розвитку критичного мислення.

Husakova O. O., Shekhavtsova S. O. Critical thinking development technology of future English teachers

The article is devoted to the study of the concept of "critical thinking" and the analysis of the modern technologies for the development of critical thinking in the process of training future English teachers. Analysis of studies by leading methodologists engaged in the study of critical thinking showed that it is a complex multi-component process of processing, synthesizing and justifying the assessment of the reliability (value) of information; the ability to perceive the situation globally, to find causes and alternatives; the ability to generate or change your position based on facts and arguments, correctly apply the results to problems, and make informed decisions. Critical thinking development technology is a system that should be essential for future English language teachers and aimed at achieving relevant educational outcomes. The key stages are actualization, comprehension and reflection. For each of the steps, it is advisable to use techniques and techniques that contribute to the better development of critical thinking. Examples of such methods are "Brainstorming", "Associations", "Logical Tree", "Suitcase of Methods", "Pyramid of Thoughts" etc. It has been proven that critical thinking technology in the preparation of future English teachers is a collection of different techniques that encourage students to develop creative activity. This helps to prepare new-generation English teachers who can think, communicate and analyze.

Keywords: critical thinking, training of future English teachers, critical thinking development technology.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2020 р.

Стаття прийнята до друку 13.02.2020 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. С. В. Савченко